

новлювати технічні регламенти, стандарти і процедури, які покликані гарантувати безпеку та здоров'я громадян, навколишнього середовища та економіки загалом, однак наголошує, що норми та стандарти, процес тестування та сертифікація не повинні створювати зайвих перешкод у торгівлі.

Висновки

Головними проблемами інституційного та нормативно-правового забезпечення зовнішньоторговельної безпеки України є недостатньо ефективне правове поле та неузгодженість законодавства України і ЄС у зовнішньоторговельній сфері, інституційні бар'єри, які призводять до монополізації, лобіювання та інших проблем «інституційного поля», а також недосконалість інституційна інфраструктура забезпечення ефективного зовнішньоторговельного співробітництва нашої держави.

Удосконалення системи інституційного забезпечення та нормативно-правового поля зовнішньоторговельної безпеки України повинні орієнтуватися на подолання інституційних проблем, які знижують ефективність господарюючих суб'єктів у сфері зовнішньої торгівлі через нарощування їх трансакційних витрат (через контрабанду, ілєгалізацію експортно-імпорتنих операцій і прикордонної торгівлі, корупцію при перетині кордону тощо, які тягнуть за собою додаткові витрати на безпеку та операційну діяльність), інтеграцію нашої держави у світовий соціально-економічний простір і підвищення стабільності та сприятливості вітчизняного законодавства для розвитку відповідних зовнішньоторговельних зв'язків і відносин.

Список використаних джерел

1. Сухоруков А.І. Національна економічна безпека: Навч. посібник / А.І. Сухоруков, С.З. Мошенський, О.М. Петрук; за ред. д.е.н., проф., заслуженого економіста України А.І. Сухорукова. – Житомир: ПП «Рута», 2010. – 384 с.
2. Закон України від 10.11.94 №237 «Про ратифікацію Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами» // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua

3. Панченко В., Аврамченко К., Філіпчук В. та інші. Вплив створення зони вільної торгівлі з ЄС на економіку України. Аналітичне дослідження. – Київ, 2013.

4. Проект Національної стратегії розвитку експорту України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/zed/strategy/ukr/4589.html>

5. Полтерович В.М. Институциональные ловушки и экономические реформы / В.М. Полтерович // Экономика и математические методы. – 1999. – Т. 35. – Вып. 2. – С. 1–37.

6. Сухарев М.В. Социальные антиинституты / М.В. Сухарев // Экономическая социология / Электронный журнал. – 2004. – Т. 5. – №5. – С. 63–73.

7. Балацкий Е. Мутация и мимикрия экономических институтов / Е. Балацкий [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kapital-rus.ru/index.php/articles/article/176728>.

8. Заславская Т.И. Современное российское общество: Социальный механизм трансформации / Т.И. Заславская. – М.: Дело, 2004. – 400 с.

9. Манохина Н. Феномен институционального вакуума: сущность, причины возникновения и диагностика // Н. Манохина // Психология и экономика. – 2008. – Т. 1. – №1–2. – С. 140–145.

10. Петросян Д. Институциональные патологии национальной экономики / Д. Петросян [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: www.auditfin.com/fin/2007/2/Petrosian/Petrosian%20.pdf.

11. Гриценко А. Институциональная архитектура: предмет, основные законы, методология / А. Гриценко // Научные труды Дон НТУ. Серия: экономическая. – 2006. – Вып. 103–1. – С. 31–37.

12. Голян В. Институциональные разрывы земельной реформы в Украине / В. Голян // Економіст. – 2012. – №3. – С. 7–11.

13. Система економічної безпеки держави [Текст] / Під заг. ред. д.е.н., проф., заслуженого економіста України А. Сухорукова // Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України. – К.: ВД «Стилос», 2009. – 685 с.

14. Глобальний конкурентний простір: [монографія] / О.Г. Білорус, Ю.М. Пахомов, І.Ю. Гузенко, О.К. Скаленко, О.В. Гаврилюк; Київ: нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин НАН України, Міжнар. асоц. «Україна – Рим. клуб, Міжнар. ін-т глобалістики. – К., 2007. – 680 с.

УДК 338.124.4:336.717.18

В.О. ТКАЧУК,
здобувач, Академія фінансового управління

Особливості кризи ліквідності в банківському секторі України у 2014 році

Криза ліквідності є різновидом банківської кризи. У загальному плані криза ліквідності – це така ситуація, коли велика кількість вкладників банку вимагають зняття більшості заощаджень, ніж зазвичай для задоволення нормальних потреб, і банки змушені замінювати вилучення коштів, позичаючи ресурси за підвищеною відсотковою ставкою. Криза ліквідності, як правило, непередбачувана і дуже часто може бути обумовлена відсутністю впевненості громадських кіл у конкретному банку або несподіваною потребою клієнтів банку у готівкових коштах не для споживання, а для альтернативного заощадження. Криза ліквідності може зрештою призвести до «набігу на банк» і навіть до неплатоспроможності банку.

Ключові слова: ризик ліквідності, криза ліквідності, фінансова стійкість банку, подолання кризи у банківському секторі.

В.А. ТКАЧУК,
соискатель, Академия финансового управления

Особенности кризиса ликвидности в банковском секторе Украины в 2014 году

Кризис ликвидности является разновидностью банковского кризиса. В общем плане кризис ликвидности – это такая ситуация, когда большое количество вкладчиков банка требуют снятия большинства сбережений, чем обычно

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

для удовлетворения нормальных потребностей, и банки вынуждены замещать изъятие средств, занимая ресурсы по повышенной процентной ставке. Кризис ликвидности, как правило, непредсказуем и очень часто может быть обусловлен отсутствием уверенности общественных кругов в конкретном банке или неожиданной потребностью клиентов банка в наличных средствах не для потребления, а для альтернативного сбережения. Кризис ликвидности может в конечном итоге привести к «набегу на банк» и даже к неплатежеспособности банка.

Ключевые слова: риск ликвидности, кризис ликвидности, финансовая устойчивость банка, преодоление кризиса в банковском секторе.

The liquidity crisis is a kind of banking crisis. In general terms, the liquidity crisis – this is a situation where a large number of depositors demanding the removal of most of savings than normal to meet the ordinary needs, and banks are forced to replace withdrawals, borrowing resources at higher interest rate. The liquidity crisis is usually unpredictable and often may occur due to lack of public confidence in a particular bank or unexpected needs of customers in cash, not for consumption, but for alternative savings. The liquidity crisis could eventually lead to «raid on the bank,» and even to the insolvency of the bank.

Keywords: liquidity risk, liquidity crisis, financial resistance of bank, crisis resolution in banking sector.

Постановка проблеми. Криза ліквідності була однією з головних причин краху британського іпотечного банку Northern Rock у 2007 році: банк дотримувався «моделі безрозсудного ведення бізнесу», коли майже 30% його ресурсної бази представляли короткострокові кошти оптового ринку, які були використані для фінансування довгострокових іпотек. Банк агресивно просував кредитування житла за рахунок нестабільних джерел фінансування, припускаючи, з одного боку, збереження високої якості своїх активів, а з іншого боку, доступності ресурсів на міжбанківських ринках Європи та США. Коли оптове фінансування вичерпалося, банк потрапив у кризу ліквідності, яка швидко перетворилася на кризу платоспроможності. Криза ліквідності в даному банку посилилася внаслідок погіршення якості іпотечного портфелю та панічного вилучення коштів його вкладниками.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Підвищення стійкості банків до стресів ліквідності у вітчизняній економічній літературі розглядаються як складова управління ризиком ліквідності. Зокрема, О. Барановський, А. Мороз, Р. Набок, О. Петрик, Л. Примостка, С. Реверчук досліджують причини виникнення та заходи з подолання кризи ліквідності під час глобальної фінансової кризи. Глибокий аналіз прояву кризи ліквідності у 2007–2010 роках у країнах Західної Європи та США проводили західні вчені, в тому числі К. Боріо, М. Брунермейер, Д. Даймонд, А. Кришнамурти, Л. Педерсен та ін. Разом із тим ознаки наближення кризи ліквідності залишаються недостатньо вивченими, новий виклик для економічної науки завдала криза ліквідності 2014 року в Україні.

Метою статті є характеристика на базі звітності банків кризи ліквідності в українському банківському секторі у першому кварталі 2014 року та хвилі стресів ліквідності упродовж наступних місяців.

Виклад основного матеріалу. У фінансовому секторі криза ліквідності відноситься до гострої нестачі (або «висихання», «виснаження», «випаровування») ліквідності. У західній економічній науці, на відміну від академічної вітчизняної думки, виділяють два різновиди ліквідності: під ринковою ліквідністю розуміють легкість, з якою актив може бути перетворений в готівку, ліквідність фінансування – легкість, з якою позичальники можуть отримати зовнішнє фінансування. Ринок вважається ліквідним, якщо він може поглинути угоди з метою підтримання ліквідності (продаж цінних паперів, інвестори, щоб впоратися з раптовим потреби в готівці) без великих змін у цінах. Така нестача ліквідності може відобража-

ти падіння цін на активи нижче їхньої фундаментальної ціни у довгостроковій перспективі, погіршення умов зовнішнього фінансування, скорочення числа учасників ринку. В результаті кризи ліквідності банки вимушені шукати заміщення тих ключових ресурсів, на які вони спиралися. Таке заміщення дістається за вищою ціною, або взагалі стає неможливим через відсутність на ринку таких ресурсів. Іншим шляхом для банку в умовах дефіциту ліквідних коштів буде реалізація менш ліквідних активів (так званий розпродаж – англ. firesales), що за масових масштабів викликає обвал цін на такі активи (насамперед, портфелі цінних паперів, а також заставлена за неповернутими кредитами нерухомість).

Вищевказані фактори взаємно підсилюють один одного під час кризи ліквідності. Учасникам ринку, що мають потребу в готівці, важко знайти потенційних торговельних партнерів, щоб продати свої активи. Це може призвести або через обмежене коло покупців на ринку або через зменшення вільних готівкових коштів, або через відсутність кредитування для скупки активів. Таким чином, власники активів можуть бути змушені продавати свої активи за низькими цінами. Поряд із цим позичальники, як правило, стикаються з більш високими витратами за кредитами і вимогами щодо застави, у порівнянні з періодами достатньої (доступної) ліквідності, і практично неможливо отримати незабезпечений борг. Як правило, під час кризи ліквідності ринок міжбанківського кредитування працює дуже нестабільно. Як зазначає американський вчений А. Кришнамурти, існує кілька механізмів, через які переплетіння ліквідності ринку активів та ліквідності фінансування можуть посилювати ефекти невеликого негативного шоку для економіки і призвести до нестачі ліквідності, а зрештою до повномасштабної фінансової кризи [2].

Відомий експерт Банку міжнародних розрахунків К. Боріо визначає кризу ліквідності як раптове і тривале «випаровування» як ринкової, так і фінансової ліквідності з потенційно серйозними наслідками для стабільності фінансової системи і реального сектору економіки [1]. Ринкова ліквідність визначається як можливість реалізувати активи або фінансові інструменти в короткі терміни з мінімальним впливом на їх ціни; фондова ліквідність є здатністю банку залучати грошові (або їх еквіваленти) ресурси або через продаж активу, або шляхом запозичень. Зауважимо, що це трохи відрізняється від традиційного пов'язування ринкової ліквідності та ліквідності фінансування виключно із зобов'язаннями.

Однорічно, на наш погляд, вважати, що несподівана потреба вкладників у готівкових коштах викликана панікою – ірраціональною поведінкою, тобто безпідставною, оскільки в реальності не виникає загрози заощадженням. У період криз ліквідності в Україні впродовж 2014 року вкладники намагалися вилучити свої заощадження, щоб, по-перше, захистити їх від знецінення внаслідок інфляції та девальвації гривні; по-друге, зберегти контроль над цими грошима на випадок неплатоспроможності банків. Обидва міркування були цілком раціональними, оскільки вкладники завжди піклуються про свої активи і у прийнятті рішень керуються різного роду сигналами (тригерами), щоб не пропустити загострення проблем у тих банках, де вони розмітили свої кошти. Вкладники мають повне право на розпорядження своїми коштами. Проте велику загрозу для банку представляє саме одночасна реакція таких вкладників, оскільки запас ліквідних активів дозволяє задовольнити окремих потреби клієнтів у готівкових коштах.

Банківський сектор в Україні має бівалютний баланс, а саме наявність значних обсягів операцій в інших валютах поряд з національною валютою, що також характерно для таких країн, як Швейцарія, Швеція, Японія, Данія, Польща, Казахстан, КНР тощо. Таким системам притаманна асинхронність потрясінь ліквідності в національній валюті та у провідній іноземній валюті. В Україні ключовою іноземною валютою залишається долар США, незважаючи на курс на інтеграцію з ЄС і пов'язану з цим перспективу входження в зону євро.

На наш погляд, криза ліквідності в Україні впродовж 2014 року характеризується такими особливостями:

1) криза ліквідності траплялася неодноразово, мало місце кілька хвиль, остаточно банки не виходили з кризи, а мала місце ремісія проблем;

2) політика центрального банку щодо підтримки ліквідності банків була непередбаченою і переглядалася залежно від політичної кон'юнктури;

3) кризі ліквідності у першому кварталі 2014 року передувала глибока політична криза, яка після її завершення змінилася на військові конфлікти в окремих регіонах країни;

4) неодноразово виникала банківська паніка, пов'язана з кризою довіри до банків і до національної валюти;

5) кризу ліквідності різні банки зазнали і пережили по-різному – від фатального потрясіння до незначного напруження;

6) криза має явно виражений затяжний характер, явно виходячи за рамки модельованих стресів упродовж 30 днів;

7) центральним банком надані колосальні обсяги підтримки ліквідності, сконцентровані в окремих банках;

8) криза ліквідності тісно пов'язана з валютною кризою, ажіотажем на ринку готівкової валюти, зміною валютного режиму;

9) на відміну від фінансової кризи 2008–2010 років кризові явища 2014 року в Україні розвивалися на фоні відносної стабільності на міжнародних фінансових ринках;

Таблиця 1. Розподіл коштів клієнтів у відсотках (умовний приклад)

Строки	Наявність кризи в банківському секторі	Рішення вкладника		
		дострокове вилучення	своєчасне вилучення	продовження
Договірні	–	–	100	–
Очікувані	За нормальних умов	10	50	40
	За кризових умов	30	60	10
Фактичні	–	25	55	20

Складено автором.

10) у більшості банків нормативи ліквідності були значно вище регулятивного мінімуму, характерна надмірна ліквідність у абсолютної більшості банків через відсутність прийнятних позичальників.

Якщо розглядати розміщення коштів вкладником як домовленість, закріплену договором, то визначальною стороною встановлюють строки, а також передбачають умови дострокового повернення коштів. Тому з погляду збереження сталості ресурсної бази банків та передбачуваної поведінки дострокове вилучення коштів без явної (реальної) потреби у таких коштах можна вважати порушенням домовленості з боку клієнта. Інша ситуація, коли після закінчення строку вкладу банк за різними причинами відмовляє клієнту або обмежує його право на розпорядження коштами, передбачене договором про відкриття рахунку. На практиці існують суттєві розбіжності між договірними, очікуваними та фактичними строками заощаджень (табл. 1).

Розподіл за договірними строками погашення за регулятивною звітністю №631 більше підходить для формального балансування активів та пасивів і не є практичним. Наприклад, банк залучає ощадні депозити з правом дострокового вилучення будь-якої суми за бажанням клієнта, але виходячи з історичного досвіду розраховує, що лише 5% таких депозитів будуть вилучені і до 40% договорів будуть пролонговані для нормального стану ринку, а у разі повторення сценарію минулої кризи буде вилучено 30% коштів з депозитів та пролонговано лише 5%. На практиці (фактично) сценарій кризи не повторюється, і банк зазнає вилучення лише 20% та пролонговує 30%.

Слід також враховувати, що в умовах фінансової нестабільності популярності набувають вклади не тільки короткострокові, а й ті, що дозволяють поповнювати та знімати гроші без розриву договору. Таким чином, поведінка держателів рахунків клієнтів описується наступною формулою:

$$\Delta S_t = S_0 + R - P - D - U,$$

де ΔS_t – зміна залишку заощаджень клієнта в банку, S_0 – залишок коштів клієнта у банку, R – сума пролонгації коштів на рахунках, P – сума поповнення рахунків, D – сума зняття коштів в результаті закриття рахунку та U – сума часткового використання коштів на рахунку. Пропорція між компонентами може змінюватися залежно від фінансової стабільності в країні, структури вкладників за поведінки і репутації конкретного банку.

Особливістю кризи ліквідності те, що вона одразу випарується, коли виникає невизначеність. Оскільки банки отримують більшу частину свого фінансування на ринку (а не за рахунок капіталу), вони дуже чутливі до ринкових потрясінь. Якщо у банку виникає проблема з фінансуванням, ця проблема може поширитися на інші банки:

По-перше, через міжбанківський ринок у результаті дефолту проблемного банку та виникнення недовіри банків один до одного.

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

По-друге, внаслідок підвищення премії за ризик (та варіантності запозичень), яку вимагають вкладники для всіх банків.

По-третє, збільшення частини тих осіб, що взагалі відмовляються від оформлення нових заощаджень.

Проблеми не можуть потім поширитися і на реальний сектор економіки, якщо, наприклад, банківський кредит більше не доступний для клієнтів через проблеми у банку з ресурсами. При відсутності прямого доступу до підтримки ліквідності банкам доведеться продавати активи, такі як нерухомість або цінні папери, для того щоб виконати свої зобов'язання. Такі продажі можуть створити знижувальний тиск на ціни відповідних активів і можуть привести до істотних втрат банків. Результатом стає порочне коло збільшення розпродажів і подальше падіння цін. Оскільки ціни на активи використовуються як оцінка знецінення застави, банки вимушені закладати додаткове забезпечення для своїх кредитів. Таким чином, дефіцит ліквідності на фінансових ринках і падіння цін на активи може швидко призвести до масштабних потрясінь ліквідності.

Для українського банківського сектору в періоди фінансової або політичної нестабільності характерне переливання заощаджень з одних банків (які є реально або потенційно проблемними) до інших (які сприймаються громадськістю об'єктивно або суб'єктивно відносно стабільними, стійкими, надійними). Таке явище особливо проявилось під час кризи ліквідності у першому–другому кварталах 2014 року. Нами були згруповані банки за однорідністю: державні, іноземні

(західні та російські), великі (системно важливі) та проблемні банки (табл. 2). Найбільше зниження залишків коштів клієнтів в усіх банках припадало на березень.

Найкращу динаміку залишків коштів клієнтів продемонстрували державні та великі системні банки. Аналіз показав, що на кризовий стан у банках реагують всі клієнти вилученням коштів, але підприємства – більш адекватно. Напевно, це пов'язане з тим, що їхні кошти в банках не покриваються гарантіями держави на відміну від коштів фізичних осіб, а також у підприємців існує більше можливостей дізнатися про характер проблем у банку (наприклад, вони оперативніше реагують на затримки поточних платежів і розрахунків тим, що переводять надходження від продажу товарів на рахунки в інші банки). Ми припускаємо, що на зниження коштів клієнтів у деяких західних банках вплинуло призупинення ними кредитування, а відповідно втрата зацікавленості потенційних позичальників у збереженні основних заощаджень саме в таких банках.

У результаті загострення кризи ліквідності на рівні всієї банківської системи та ускладнення доступу до ресурсів на міжбанківському ринку центральний банк залишається дійсно кредитором останньої надії. Про це свідчить зростання залежності українських банків від рефінансування НБУ впродовж 2014 року. Нижче наведені дані (табл. 3) свідчать, що рівень залежності банків від НБУ повертається до 2011 року, але при цьому явно знижується частка коштів інших банків, тобто ситуація гірше, ніж була одразу після фінансової кризи.

Таблиця 2. Щомісячна зміна залишків коштів клієнтів вибірки однорідних груп українських банків упродовж першого кварталу 2014 року

	Кошти СГД			Кошти ФО		
	січень	лютий	березень	січень	лютий	березень
Укрексімбанк	-12,7%	16,8%	10,6%	-0,7%	4,3%	2,3%
Укргазбанк	-12,4%	36,8%	-22,4%	-2,0%	2,3%	0,5%
Державні банки	-12,6%	26,8%	-5,9%	-1,4%	3,3%	1,4%
Промінвестбанк	2,3%	25,3%	-18,7%	-3,5%	3,1%	-2,1%
ВТБ Банк	8,6%	-4,7%	-22,2%	-4,9%	-1,9%	-14,2%
Сбербанк Росії	-9,1%	14,7%	2,8%	-8,3%	19,8%	-13,3%
Альфа Банк	-1,3%	11,1%	26,2%	0,1%	3,7%	-3,6%
Російські банки	0,2%	11,6%	-3,0%	-4,2%	6,2%	-8,3%
Райфайзен Аваль	-3,6%	-9,8%	-0,9%	-4,2%	-2,0%	-1,6%
Укрсоцбанк	-14,7%	-2,1%	-13,9%	-4,1%	-0,3%	-0,7%
КредіАгріколь	-5,4%	10,4%	11,7%	-1,8%	0,3%	6,9%
УкрСиббанк	1,8%	-13,2%	11,9%	-5,5%	-5,2%	0,1%
Прокредит	-2,6%	6,8%	10,3%	-2,9%	3,9%	10,8%
Кредобанк	2,4%	9,4%	1,8%	-1,9%	0,3%	-1,5%
ОТП банк	-14,0%	11,9%	8,9%	-2,9%	7,2%	6,2%
Західні банки	-5,1%	1,9%	4,3%	-3,3%	0,6%	2,9%
ПриватБанк	-2,5%	13,5%	0,8%	-0,4%	3,5%	-1,0%
Дельта Банк	10,1%	5,2%	-19,3%	0,8%	2,7%	-2,1%
Фінанси та Кредит	1,9%	6,4%	1,9%	-0,4%	8,3%	1,0%
Надра Банк	-0,6%	18,0%	8,5%	2,0%	5,6%	-5,7%
ПУМБ	10,7%	34,6%	11,3%	-0,7%	17,0%	3,2%
ВіЕйБі банк	118,1%	0,4%	-6,1%	2,6%	6,0%	0,0%
Великі приватні банки	23,0%	13,0%	-0,5%	0,6%	7,2%	-0,7%
Брокбізнесбанк	-8,7%	13,7%	5,5%	4,2%	-27,2%	2,8%
Форум банк	6,1%	-3,5%	-16,8%	-3,0%	12,4%	36,1%
Великі проблемні банки	-1,3%	5,1%	-5,7%	0,6%	-7,4%	19,4%

Складено автором за даними фінансової звітності банків.

Таблиця 3. Залежність українських банків від коштів Національного банку (частка в зобов'язаннях), 2011–2014 роки

Дата	Частка коштів НБУ, %	Частка коштів банків, %
01.01.2011	8,79	23,08
01.01.2012	7,8	20,05
01.01.2013	7,73	14,51
01.07.2013	6,38	12,78
01.01.2014	6,89	12,25
01.02.2014	7,14	14,2
01.03.2014	7,93	13,93
01.04.2014	9,3	14,16
01.05.2014	9,47	14,96
01.06.2014	9,57	14,97
01.07.2014	9,7	15,01
01.08.2014	9,71	14,36
01.09.2014	9,05	14,51
01.10.2014	9,39	13,76

Складено за даними фінансової звітності банків.

Дані показують, що залежність банків від коштів центрального банку заради підтримки ліквідності суттєво зростає у періоди кризових потрясінь і може слугувати індикатором початку, розгортання і завершення кризи ліквідності. Разом із тим на рівні окремих банків концентрація такого ресурсу значно диференціюється від 0 рівня до 54% зобов'язань, зокрема всього нараховувалося 13 банків, що мали на кінець третього кварталу 2014 року більше 1 млрд. грн. рефінансування, на них припадає 91% усіх коштів НБУ, розміщених у банках. (Для порівняння: на 01.01.2014 також було 13 банків «мільярдерів» з часткою 91%, що вже свідчить про певну закономірність.)

Суттєву частину залучених ресурсів 56 банків-позичальників у НБУ використовують для наступного розміщення гривневих ресурсів в інших українських банках на загальну суму 11,89 млрд. грн., або 10,5% від загального рефінансування станом на 01.10.2014.

Проте найбільші обсяги отриманої рефінансування були використані банками на спекуляцію з валютою: банки грали на ринку в ролі «биків», розраховуючи на девальвацію гривні.

У 2014 році у період кризи ліквідності міжбанківський ринок не виконував свої функції поглинання коливань попиту і пропозиції на ресурси. Спостерігається синхронне коливання ставок та обсягів ресурсів: зростання ставок відбувалося поряд із падінням обсягів розміщення ресурсів та навпаки (рис. 1).

По суті, можна побачити у 2014 році схожу для 2008–2009 років картину. Нижчий рівень ставок може бути пов'язаний певною мірою зі згортанням ринкових операцій та збереженням спеціальних операцій на міжбанківському ринку: угоди між давніми партнерами, репо-операції, валютні свопи, зустрічні операції в одній валюті. Компенсаційна дія центрального банку як надавача ресурсів виявилася занадто дорогою

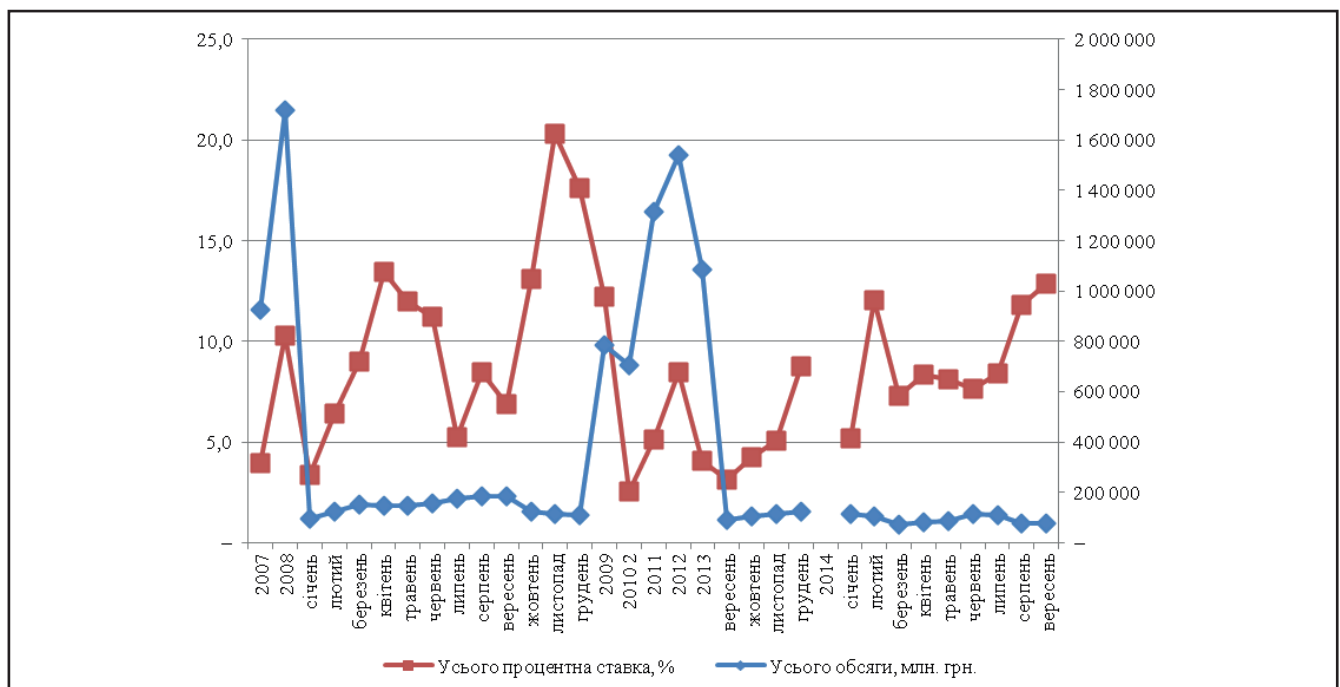

Рисунок 1. Динаміка процентних ставок та обсягів міжбанківських операцій за кредитами і депозитами

Складено за даними: Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво. *Грошово-кредитна статистика*. – [Електрон. ресурс] Режим доступу <http://bank.gov.ua/>

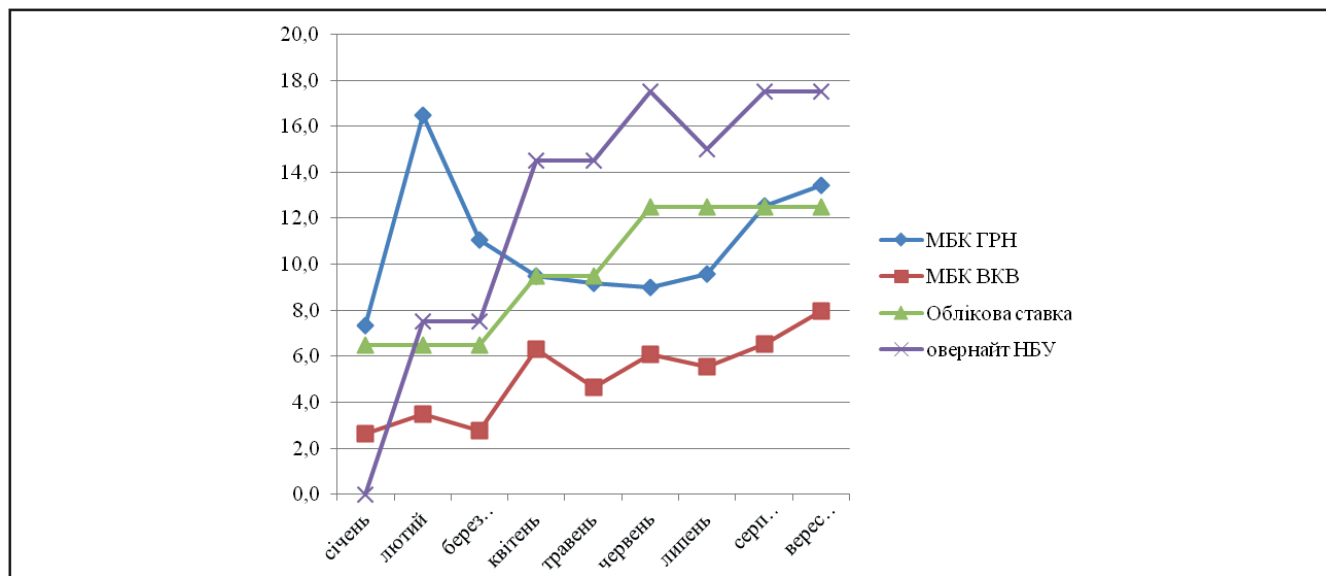

Рисунок 2. Динаміка процентних ставок міжбанківського ринку в 2014 році

Складено за даними: Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво. Грошово-кредитна статистика. – [Електрон. ресурс] Режим доступу: <http://bank.gov.ua/>

для банків. Аналіз міжбанківських операцій у розрізі валют показав дуже високу мінливість ціни ресурсів у гривні (рис. 2).

Підвищення облікової ставки НБУ співпало з паралельним зростанням ставок у гривні на міжбанківському ринку. Центральний банк не застосував політику низьких процентних ставок для стимулювання кредитної активності банків. Замість цього ціна ресурсу овернайт від НБУ підскочила до спекулятивного рівня та перевищила ставку на ринку.

Порівняння з антикризовими заходами центральних банків інших країн світу показало, що НБУ в обмежених масштабах та вибірково надавав рефінансування на більш тривалий термін, ніж звичайно, не надавалися кредити в іноземних валютах, розширився перелік прийнятного забезпечення за рефінансуванням, але не встановив прозорі процедури ціноутворення за кредитами та припустив підвищену концентрацію фінансової допомоги обмеженим колом банків. Виявлено, що ресурсами НБУ скористалися кілька проблемних банків, що згодом були визнані неплатоспроможними.

Оскільки не виключається повторення кризи ліквідності в майбутньому, банківський сектор має краще підготуватися до таких криз, а саме вимагати від банків регулярного тестування стійкості до криз:

- 1) структуру розривів ліквідності у гривні та основних іноземних валют;
- 2) розрахунок запасу покриття ліквідності на випадок стресу, включаючи моделювання грошових потоків за пасивами і активами;
- 3) перевірки наявності достатнього запасу активів, які можуть бути надані у забезпечення або перетворені у готівкові кошти;
- 4) підтвердження чинності угод про надання підтримки ліквідності від інших банків та материнської структури (у формі кредитів або субборгу);
- 5) доступу банку до рефінансування НБУ, включаючи вимоги кредитора до забезпечення, доступні суми та строки;
- 6) результати аналізу історичної і гіпотетичної поведінки ключових груп кредиторів (у тому числі однорідних за поведінкою вкладників та найбільших кредиторів).

Для надзвичайної підтримки ліквідності банків в умовах системної кризи доцільно створити за аналогом інших країн Стабілізаційний фонд. Наприклад, у Швеції такий фонд був створений у 2008 році як реалізація плану заходів на забезпечення фінансової стабільності [3]. Базовим принципом в діяльності цього фонду було передбачено, що фінансові установи у майбутньому будуть приймати на себе витрати на антикризові заходи. Це сприятиме стабілізації державних фінансів, а також послабить зацікавленість банків у прийнятті надмірного ризику. Перший внесок у цей фонд зробив уряд Швеції в розмірі 16 млрд. шв. крон з бюджету. Всі кредитні установи мають сплачувати щорічний збір (внески). Розмір акумульованих коштів фонду (разом із Фондом гарантування вкладів) досягне 2,5% ВВП протягом 15 років.

Висновки

Кризи ліквідності стають систематичними і руйнівними для банківської системи, якщо до таких криз не готуються як регулятор, так і самі банки. Підготовка до криз передбачає не лише створення запасів ліквідності, стабілізаційних фондів або антикризових планів, а й стримування апетиту до фінансових ризиків та контроль стійкості банків до потрясінь різного ступеню. Зростає роль центрального банку у попередженні кризи ліквідності та підтримці банків у разі матеріалізації кризи.

Список використаних джерел

1. Borio C. Tenpropositi on sab out liquidity crises. – BIS WorkingPapersNo 293. – November 2009. – [Електрон. ресурс] Режим доступу: www.bis.org
2. Krishnamurthy A. Amplification Mechanismsin Liquidity Crises. – American Economic Journal: Macroeconomics. – N 2(3), 2010. – С. 1–30. – [Електрон. ресурс] Режим доступу: <https://www.aeaweb.org/articles.php?doi=10.1257/mac.2.3.1>
3. The Stabilisation fund: – Doesitliveup to its name? – The Swedish National Audit Office. 10 October 2011. – [Електрон. ресурс] Режим доступу: <http://www.riksrevisionen.se>